

**A nyelvföldrajztól a névföldrajzig IV.
A nyelvi kölcsönhatások és a személynevek**

A 2013. június 8-i
dunaszerdahelyi tanácskozás előadásai

Szerkesztette
Vörös Ferenc

Savaria University Press
Szombathely, 2013

Lektorálta

DR. VÖRÖS OTTÓ CSC

Borítóterv

VITÁRIS GÁBOR

© VÖRÖS FERENC

© A kötet szerzői

ISBN 978-615-5251-21-4

Minden jog fenntartva.

A mű sem részleteiben, sem egészében nem reprodukálható
semmilyen eljárással, továbbá semmiféle adathordozón nem tárolható
a jogtulajdonosok írásbeli engedélye nélkül.

Tartalomjegyzék¹

Alpolgármesteri köszöntő.....	9
Szerkesztői előszó	11
Vörös Ferenc: A nyelvi kapcsolatok és a névföldrajz.....	13
Irodalom.....	37
Összefoglaló / Summary.....	41
Kulcsszavak / Keywords.....	41
Lanstyák István: Kontaktushatás a tulajdonnevekben	43
Irodalom.....	64
Összefoglaló / Summary.....	67
Kulcsszavak / Keywords.....	68
Bauko János: Kontaktusjelenségek a szlovákiai magyarok személynévhasználatában	69
Irodalom.....	76
Összefoglaló / Summary.....	77
Kulcsszavak / Keywords.....	78
Fábián Zsuzsanna: Magyar tulajdonnevek az olaszban. I. Helynevek.....	79
Irodalom.....	90
Összefoglaló / Summary.....	92
Kulcsszavak / Keywords.....	93
Maticsák Sándor–Buzgó Anita: A finn személynevek történeti rétegei	95
Irodalom.....	106
Összefoglaló / Summary.....	107
Kulcsszavak / Keywords.....	108
Egyed Noémi: Német eredetű családnevek Vas megyében az 1720. évi országos összeírás alapján	109
Irodalom.....	111
Összefoglaló / Summary.....	112
Kulcsszavak / Keywords.....	113
Szekeres Barbara: Népeség-történeti vizsgálatok a 18. század eleji Zala megyében(az 1720-as összeírás alapján).....	115
Irodalom.....	117
Összefoglaló / Summary.....	118
Kulcsszavak / Keywords.....	118
Wittner Eszter: Német eredetű móri családnevek az 1720-as összeírás és napjainkban	119
Irodalom.....	122

¹ A kötetben található írások sorrendje a dunaszerdahelyi tanácskozás programjához igazodik.

nyelvérintkezés, kontaktusjelenségek, interferencia, kölcsönzés, személynevek, helynevek

language contact, contact induced features, interference, borrowing, personal names, geographical names

**Kontaktusjelenségek a szlovákiai magyarok
személynévhasználatában¹**

A névkontaktológia a nyelvi kapcsolatokból eredő névtani kérdéseket vizsgálja. A szlovákiai magyarok névhasználatára hatással van a magyar–szlovák kétnyelvű környezet, a nyelvi kölcsönhatás eredményeként a névanyagban a kontaktusjelenségek is megjelennek (vö. BAUKO 2009, 2011, 2012; LANSTYÁK 2000: 172–176; VÖRÖS F. 2004a: 47–49, 308–325, 2007a, 2011: 268–276). A bilingvis közösségekben a személynevek szélesebb tárából válogathatnak a névhasználók. Az egyik vagy másik nyelvből származó személynévformának kiválasztása több tényezőtől függ: a kommunikációs színtértől, a kommunikáló felektől, a társadalmi, nyelvi közegtől.

A személynevek rendszerén belül a névhasználati színtértől függően két nagyobb részrendszert különíthetünk el: a hivatalos és nem hivatalos nevek csoportját. A hivatalos személynevek (család- és keresztnévek) használata elsősorban a formális színtérhez kötődik (az egyén nevét bejegyzik az anyakönyvbe, egyéb hivatalos dokumentumokba stb.), társadalmilag kodifikáltak, használatukra törvények vonatkoznak, általában nagyobb közösségekben, szélesebb társadalmi közegben ismertek, az írott nyelvben jelennek meg, állandóbbak (az egyént egész életén keresztül azonosítják), zártabb névrendszert alkotnak (döntően a születéskor rendelkeznek hozzá viselőjükhöz: a családnevek öröklődnek, a keresztnévek a zárt névrendszerekben a már meglévő névállományból választhatók; a nyitott és zárt névrendszerekről lásd: VÖRÖS F. 2011: 367–397). A nem hivatalos személynevek (becé- és ragadványnevek) főképpen az informális beszédhelyzetekben (családi, baráti körben stb.), kisebb közösségekben, szűkebb társadalmi közegben használatosak, társadalmilag nem kodifikáltak, az élőnyelvre jellemzőek (nyelvjárási elemeket is tartalmazhatnak), változékonyabbak, nyitottabb névrendszert alkotnak (a becenév a keresztnévből származik, de ragadványnév bármilyen nyelvi jel vagy értelmetlen hangsor is lehet), az egyén élete során bármikor hozzákapcsolódhatnak az elnevezetthez.

Szlovákiában a rendszerváltás után az 1990-es években a szlovák nyelvtörvényre hivatkozva korlátozták a személynevek magyaros (illetve egyéb kisebbségek anyanyelvén történő) anyakönyvi bejegyzését. Az ezzel kapcsolatos névpolitikai kérdésekkel foglalkozik a ZALABAI ZSIGMOND által szerkesztett *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblaháború” és a „névháború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990–1994. című cikk- és tanulmánygyűjtemény, amelyben a vonatkozó írások címei is utaltak az ún. (személy)névháborúra: Nomen est omen, avagy nem ér a nevünk?; Tiltottak a magyar nevek?; Čaba vagy Csaba; Miklós–Mikuláš Duray?; Kiújult a névvita; „Utálom, ha -ová-nak szólítanak”; Mégis -ová nélkül?; Végre eldőlt: Nem lesz Jánoš a János; Törvénybe iktatják a magyar névhasználatot (bővebben lásd ZALABAI 1995).*

¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

Szlovákiában az 1994-es anyakönyvi törvény (módosított változatát a 2006. évi 420-as törvény tartalmazza) biztosítja a nem szlovák nemzetiségű nők számára a családnév *-ová* toldalék nélküli bejegyzését (szlovák kontextusban azonban a névnek az *-ová* toldalékkal ellátott változatát kell használni), a szlovákiai magyarok számára a személynév magyaros anyakönyvezését, illetve kérvényezhető a régebben szlovákul anyakönyvezett név 'magyarosítása' (vö. BAUKO 2011, LANSTYÁK-SZABÓMIHÁLY 2002, VÖRÖS F. 2004b).

A hivatalosan anyakönyvezett névformák a kommunikációs aktusban eltérő változatban is használatosak lehetnek. A névviselés és névhasználat között különbségek mutatkozhatnak (vö. VÖRÖS F. 2004a, 2011, VÖRÖS O. 2010, VÖRÖS-SIMON 2006). A szlovákiai magyarokra a kettős család- és keresztnévhasználat a jellemző. A hivatalos (formális) szinten a szlovákos névformák használata dominál, ekkor a névsorrend keresztnév + családnév, és a nők családnévéhez az *-ová* végződés kapcsolódik. A nem hivatalos (informális) szinten (írásban és élőnyelvben egyaránt) a magyaros névformák kerülnek előtérbe, ekkor a névsorrend családnév + keresztnév, és a nők családnévéhez nem járul hozzá az *-ová* végződés (vö. VÖRÖS F. 2011: 207, 249–251).

A kettős névhasználat vagy másképpen kétnevűség² (pl. *Ladislav Nagy : Nagy László, Alžbeta Kováčsová : Kovács Erzsébet*) „jelezheti természetesen a kettős identitást is, az érintettek többsége azonban feltehetően megelőző-elkerülő stratégiaként alkalmazza: egy esetleges nyelvi-kommunikációs problémát előz meg azzal, hogy a többségi nyelvet (mintát) elváró kontextusban a többségihez alkalmazkodó formát, a kisebbségi nyelvű vagy informális kontextusban pedig a kisebbségi nyelvű formát választja” (SZABÓMIHÁLY 2008: 44).

A kettős identitású személyek a kétnevűséget természetesnek tartják, mindkét névforma identitásuk szerves részét alkotja. A vegyes nemzetiségű családokban gyakori a magyar és szlovák névformák variábilis használata, a névváltoztatás (vö. VÖRÖS F. 2007a, 2007b) során a személyneveket beszédhelyzettől, nyelvtől, személytől függően változathatják. A vegyes házasságban élő gyermekek számára megszokottá válik a magyar és szlovák névalakok párhuzamos használata.

A hivatalos – nem hivatalos szinten az eltérés a név ortográfiájában is mutatkozhat. Különbség lehet a családnév (*Lea Mészárosóvá : Mészáros Lea*), keresztnév (*Vojtech Icsó : Icsó Béla*), család- és keresztnév (*Eva Kósová : Kósa Éva*) helyesírásában. A szlovák névforma magyar kontextusban magyaros névsorrenddel is szerepelhet. Ilyen bejegyzéseket találhatunk többek között a magyar tannyelvű iskolákba járó diákok névjegyzékének vezetésében (osztálykönyvekben, az iskoláról kiadott évkönyvekben stb.).

A szlovákiai magyar sajtóban megfigyelhetjük, hogy a személynévformák használata ingadozik. Magyar szövegkörnyezetben előfordul(hat)nak szlovákos névformák, illetve szlovák szövegkörnyezetben is megjelen(het)nek magyaros változatok. A kettős névhasználat jellemző például a regionális magyar–szlovák kétnyelvű újságokra. Példaként említeném, hogy a Komáromi Lapok (Komárňanské listy) kéthetente megjelenő kétnyelvű regionális lap közli a magyar és szlovák szövegrészben is a komáromi újszülöttek, a házasságot kötöttek és elhunytak nevét. A nevek feltüntetése eltérő az „Újszülöttek” és „Novorodenci”, a „Házasságot

kötöttek” és „Sľúbili si vernost”, az „Elhunytak” és „Opustili nás” rovatban. Néhány példát említek a Komáromi Lapok 2013 márciusában megjelent számaiból (a magyar és szlovák rovatban lévő névalakot egymás mellett tüntetem fel).

Elsőként az „Újszülöttek” és „Novorodenci” rovatban található személynevekkel foglalkozom. Az eltérő névsorrenden kívül a családnév és a keresztnév változata azonos maradhat: *Egri Laura – Laura Egri, Deminová Olívia – Olívia Deminová, Szabó Dóra – Dóra Szabó, Vašašová Tamara – Tamara Vašašová, Csóka Gyula – Gyula Csóka, Szabó Márk – Márk Szabó*. Arra is van példa, hogy a szlovák rovatban is magyaros a névsorrend: *Máté Levente, Kovács Alex*. Néhány esetben a magyar rovatban szlovákul lejegyzett keresztnév található: *Bagin Ondrej – Ondrej Bagin, Bereczkei Martin – Martin Bereczkei, Kollár Ján – Ján Kollár*. Máskor a magyarosan írott keresztnévnek a szlovák szövegkörnyezetben a szlovák névpárja jelenhet meg: *Bószji Georgina Krisztina – Georgina Kristína Bószji, Czíggle Tamás – Tomáš Czíggle, Madarász Ádám – Adam Madarász*. A keresztnév helyesírásában mutatkozhat egyéb különbség: *Brand Ricky – Riky Brand*. A lányoknál eltérhet a családnév alakváltozata a magyar és a szlovák rovatban: *Beke Vivien és Hanna – Vivien és Hanna Bekeová (Bekeová 'Bekéék'), Farkas Aida Alexa – Aida Alexa Farkasová, Gógh Jankó Laura – Laura Jankóová, Jázmin – Jázmin Góghová, Kazán Liliána – Liliána Kazánová, Lakatos Vivien – Vivien Lakatosová, Lakatos Jenifer – Jenifer Lakatošová, Nagy Kamilla – Kamilla Nagyová, Takács Laura – Laura Takáčsová*.

A „Házasságot kötöttek” és „Sľúbili si vernost” rovatokban is variábilis a személynevek használata: *Horváth Béla és Simonová Andrea – Vojtech Horváth a Andrea Simonová, Igrényi Imre mérnök és Vágó Réka – Ing. Imrich Igrényi* (a szlovákban következetesen használják a név mellett a megszerzett titulusok rövidítését) a *Réka Vágóová*.

Amennyiben összehasonlítjuk az újszülöttek és az elhunytak személyneveit, nagy változást mutat a keresztnévdívat. Az idősebb generációban még a „hagyományos” keresztnévek viselése az általános, az újszülötteknél változatosabb a névanyag, gyakoriak az idegen hangzású nevek. Az „Elhunytak” és „Opustili nás” rovatokra szintén jellemző a kettős névhasználat: *Ambrus Mihály – Michal Ambrus, Bakulár János – Ján Bakulár, Bedecs Erzsébet – Alžbeta Bedecsová, Halász Pál – Pavol Halász, Nagy Katalin – Katarína Nagyová, Németh Károly – Karol Németh, Pécsi József – Jozef Pécsi, Perczel Julianna – Juliana Perczelová*.

A Dunaszerdahelyi Hírnök / Dunajskostredský hlásnik magyar–szlovák kétnyelvű regionális újságban más megoldást választottak az újszülöttek, a házasságot kötöttek és elhunytak nevének közlésére. A „Kronika” rovatban egyszer szerepelnek a személynevek magyaros névsorrendben (család + keresztnév) a „Születések – Novorodenci”, „Elhalalozások – Zomreli”, „Házasságkötés – Sobáše” megnevezésű részek alatt (a példák a Dunaszerdahelyi Hírnök 2013. februári és májusi számaiból származnak): pl. *Mészáros Liliána, Horváthová Sofia, Radi Ádám, Holoč Filip*. Ezekben magyaros névsorrendben szerepel a név anyakönyvezett alakváltozata. Megfigyelhető, hogy az újszülötteket gyakran anyakönyvezik magyaros formában, az elhalálozottak között azonban a szlovákos névformák dominálnak. Az újság egyéb (magyar és szlovák) szövegrészeiben ingadozik a személynevek használata: pl. *Mucska Mária – Mária Mucsková, Vodnyánszky Margit – Margita Vodnyánszká, Ing. Pénzes Éva – Ing. Pénzesová Eva*. Egyes mondatokon belül eltérő személynévformák-

² A fogalomhasználat tartalmára lásd részletesebben: VÖRÖS F. 2007b

...alakoztatunk: „...Berenyi József, aki Ladislav Takáč Magyar voltál, ezért című könyvéből is idézett”.

A kettős névhasználat egyéb írott forrásokban is megfigyelhető. Példaként említem, hogy a nyitrai magyar egyetemi hallgatók által leadott magyar nyelvű szakdolgozatokban kétnyelvű nyilatkozat található arról, hogy a munkát önállóan készítették el. A (szlovákul anyakönyvezett) személynevek általában a magyar szöveg-részben (Becsületbeli nyilatkozat) magyaros formában szerepelnek, a szlovák szövegben (Čestné prehlásenie) pedig szlovákul: *Baranyai Nikolett – Nikoleta Baranyaiová, Bereckey Bernadett – Bernadeta Berecká, Csóka Sára – Sára Csóková, Kosztyu Katalin – Katarína Kosztyuová*. A hallgatók a nyilatkozatot saját kézzel is aláírják. Az aláírás formája ingadozik, egyesek magyar, mások szlovák alakváltozatban írják alá nevüket (vö. VÖRÖS F. 2011: 345–346). Azok a hallgatók, akiknek magyarul van anyakönyvezve hivatalosan a személynevük, a szlovák szövegrészben is ugyanazon névformát használják, csak a névsorrend változik (keresztnev + családnév). Ők kizárólag magyarul írják alá a nyilatkozatot.

Személynévi kódváltásokkal mind a szóbeli, mind az írott nyelvben találkozhatunk. A kódváltásoknál egyetlen diskurzuson belül egynél több nyelvnek van aktív szerepe (bővebben l. LANSTYÁK 2011). A kommunikáció során egy megnyilatkozáson belül személynévi kódváltások is megfigyelhetők: pl. Találkoztam *Zuzana Vargovával* (...) *Zuzsa* azt mondta, hogy holnap lesz a gyűlés. *Helena* vagyok, de hívhat *Ilonának*. Nem *Vojtech*, hanem *Béla* a nevem. A *Ruzsena* az magyarul *Rózsza*? A szlovákiai magyarok az élőnyelvben magyar szövegekörnyezetben szlovák alakú személyneveket használnak, ha az említett személyt szlovák (egyéb, nem magyar) identitásúnak tartják: pl. A konferencián beszéltem *Milan Majtánnal*. Ujo *Jožo* telefonált 'Jócsi bácsi telefonált'. A szlovák informális szövegben a magyaros névformák arra utalhatnak, hogy az említett személy magyar ajkú (akinek a neve hivatalosan szlovákul is anyakönyvezve lehet): pl. *Csóka Sára* už odovzdala záverečnú prácu 'Csóka Sára már leadta a záródolgozatot'. Zavolal mi *Béla* 'Béla felhívott'. A szlovákiai magyarok két változatban használhatják család- és keresztnevüket, ha számukra ismeretlen személynek mutatkoznak be. A döntésük attól függő, hogy milyen nyelven kommunikálnak egymással a partnerek: pl. *Varga Ilonának hívnak*. / *Volám sa Helena Vargová*. Megtörténhet az is, hogy a szlovákul kommunikáló felek addig használnak szlovákos névformákat, míg a beszédszituációból ki nem derül, hogy mindketten magyarok. Ekkor kódot válthatnak, magyarul folytatathatják a kommunikációt, és a továbbiakban magyaros névformákat használhatnak.

A szlovákiai magyarok magyar–szlovák kétnyelvű környezetben élnek, így mind a magyar, mind a szlovák névhasználat hatással van rájuk. A keresztnevválasztásuk gyakorta eltér mind a magyarországi magyarok, mind a szlovákiai szlovákok névadási, névhasználati sajátosságaitól. A szlovákiai magyar szülők egy része a Magyarországon is használatos utónevek közül válogat, és magyaros formájú keresztnevet választ gyermekének (pl. *Erzsébet, István*). Ők élnek az anyakönyvi törvény adta lehetőséggel, amely nem engedélyezi a kisebbségek anyanyelven történő anyakönyvezését. A magyarul bejegyzett keresztnevek identitásjelölő szerepe van, a névviselő magyar nemzetiségére utal. A szlovákiai magyar szülők másik része szlovákul anyakönyvezi gyermeke nevét (pl. *Alžbeta, Štefan*), így a szlovákban használatos keresztnevek listájából választ nevet. A szlovákiai magyar családokban azonban az élőnyelvben többnyire nem az anyakönyvezett szlovák változatot használják,

hanem a név magyar megfelelőjét, illetve annak becézett változatát: pl. *Erzsébet, Ercsi, Böbe; István, Pista, Pityu*.

A kettős keresztnevek bejegyzése divattossá kezd válni (vö. VÖRÖS F. 2011: 406–409) az utóbbi években (hármás keresztnevek azonban ritkán fordulnak elő). Példaként említem, hogy a Komáromi Anyakönyvi Hivatalban 1994–2012 között 806 kettős, és mindössze 5 hármás keresztnevet jegyeztek be. Az újszülötteknek vegyes kettős keresztneveket is választanak a szülők Szlovákiában. Az anyakönyvekben nem tüntetik fel a névviselő(k) (gyermekek, szülők) nemzetiségét, ezért a névadással kapcsolatban gyakran csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk. A kettős keresztnev utalhat a vegyes házasságban élő szülők névadásban történő megegyezésére. Az egyik keresztnev magyar, a másik szlovák formában lehet anyakönyvezve: pl. *Hajnalka Zlatica* (magyar névpárja: *Aranka*), *Balázs Imrich* (magyar névpárja: *Imre*), *Dávid Tomáš* (magyar névpárja: *Tamás*), *Lajos Daniel* (magyar névpárja: *Dániel*), *Ernest* (magyar névpárja: *Ernő*) *Balázs, Ladislav* (magyar névpárja: *László*) *Krisztofer, Matúš* (magyar névpárja: *Mátyás*) *Aron*. A több keresztnevet viselők hivatalos érintkezésben azt a keresztnevet használják, amelyik az első helyen szerepel az anyakönyvben, az elsőként magyaros formában bejegyzett név által a hivatalos névhasználat is feltehetően magyardomináns lesz. A magyarul bejegyzett keresztnev egyéb idegen eredetű névvel is párosulhat: pl. *Anthony Csaba, Balázs Brúnó, Bence Christian, Bryan Zoltán, Ferenc Armand, Giuseppe András, James Jácint, Levente Kevin, Vanessa Etel*.

Azokon településeken, ahol a magyar nemzetiségű lakosok alkotják a helyi lakosság nagyobb részét, növekvőben van a magyaros anyakönyvi bejegyzések aránya. Példaként említeném Gúta városát, melyben a 2011-es népszámlálás alapján a lakosság 77%-a magyar nemzetiségű. A Gútai Anyakönyvi Hivatalba (magyarul, illetve szlovákul) bejegyzett férfi és női keresztnevpárok arányát 1990–2012 között a következő táblázatok mutatják. Az újszülöttek keresztnevének a bejegyzése magyardomináns, a szülők többnyire anyanyelvi változatban anyakönyveztetik gyermekük nevét.

Magyarul bejegyzett keresztnev	Viselők száma	Szlovákul bejegyzett keresztnev	Viselők száma
Tamás	44	Tomáš	22
Péter	35	Peter	7
Ádám	20	Adam	17
Krisztián	27	Kristián	1
Róbert	17	Robert	13
Márk	17	Marek	3
András	14	Ondrej	3
Adrián	13	Adrian	3
Gábor	13	Gabriel	3
László	13	Ladislav	4
István	12	Štefan	7
Dániel	11	Daniel	8

Magyarul bejegyzett keresztnév	Viselők száma	Szlovákul bejegyzett keresztnév	Viselők száma
János	10	Ján	3
József	10	Jozef	5
Imre	8	Imrich	4

1. táblázat: Magyarul, illetve szlovákul bejegyzett férfi keresztnévpárok 1990–2012 között Gútán

Magyarul bejegyzett keresztnév	Viselők száma	Szlovákul bejegyzett keresztnév	Viselők száma
Krisztina	23	Kristína	6
Mónika	19	Monika	3
Szilvia	11	Silvia	4
Katalin	9	Katarína	4
Éva	8	Eva	5
Zsuzsanna	7	Zuzana	2
Eszter	4	Estera	2
Zsanett	4	Žaneta	2
Gabriella	3	Gabriela	3
Ágnes	2	Agneša	0

2. táblázat: Magyarul, illetve szlovákul bejegyzett női keresztnévpárok 1990–2012 között Gútán

A szlovákiai magyarok bece- és ragadványnév-használata anyanyelvdominánsnak (magyardominánsnak) tekinthető. A bece- és ragadványnévanyag nyelvi milyensége a település népességének nemzetiségi megoszlása következtében alakul(hat): minél nagyobb százalékban lakják a települést szlovák lakosok, annál nagyobb mértékben találkozzunk szlovák eredetű nevekkel, kontaktusjelenségekkel. A szlovák nemzetiségű személyek közül általában azok használnak és viselnek magyar személynéveket, akik nemzetiségileg vegyes családokban élnek, illetve gyakran kommunikálnak másokkal magyar nyelven.

A becenevek a kétnyelvű magyar–szlovák környezetben különböző változatokban szerepelhetnek. A magyar ajkú névhasználók általában magyar becenevi formákkal szólítják meg a magyar identitású névviselőt. A magyar nemzetiségű névviselő szlovák ismerősei azonban megszólítására szlovák becenevű változatot is használhatnak. Egyes képzők mindkét nyelvben előfordulnak, csak ortográfiai eltérés van a leírt névalakokban. Megtörténhet, hogy a névviselő az írott nyelvben (pl. SMS-ben, e-mailben) az egyik vagy másik nyelvből származó névformát használja attól függően, hogy kivel és milyen nyelven kommunikál. Vannak becenevek, melyeknek a szlovák és a magyar nyelvben is azonos az alakjuk, de eltérő a kiejtésük (vö. VÖRÖS F. 2011: 324).

A település népességének nemzetiségi megoszlása befolyásolja a ragadványnevek nyelvi eredetét, általában a domináns nemzetiség nyelvéből származik a ragadványnevek döntő többsége. A szlovákiai magyar ragadványnév-kutatások történetét Ragadványnév-vizsgálatok kétnyelvű környezetben című monográfiámban

foglaltam össze (BAUKO 2009). Az ott említett szerzők munkáiból (és egyéb általam vezetett szakdolgozatokból) nyilvánvaló, hogy azokon a településeken, ahol a magyarság a helyi lakosság többségét alkotja, a szlovákiai magyarok ragadványnév-használatára kisebb mértékben hat a magyar–szlovák kétnyelvű környezet. A korpusz nagy része magyar eredetű, s az egyes kutatópontokon elenyésző számban fordulnak elő szlovák etimonú nevek.

A szlovákiai magyarok ragadványnév-használatában a nyelvi kölcsönhatás eredményeként a névanyagban a kontaktusjelenségek is megjelennek (l. BAUKO 2009). A szlovák nyelvből eredő ragadványnevek egy része kölcsönszóból keletkezett. A tulajdonnevesülés tipikus esetéről van szó, amikor a közszavak tulajdonnévi funkcióban használatosak. Közvetlen kölcsönszavakból jöttek létre a *Borovicska* 'borókapalinka' (kedvenc ital), *Csinka* 'súlyzó' (izmos), *Nanuk* 'jégkrém' (kedvenc édesség), *Párki* 'virslí', *Ticsinki* 'ropi' (sovány névviselők), *Spekacski* 'krinolin' (kövér testalkatú) ragadványnevek.

Szlovák etimonú ragadványnevek névasszociáció útján is keletkezhetnek. A névviselő család-, kereszt- és becenevének hangalakja hasonló hangzású „értelmes” szavakat idézhet fel a névadóban. Ekkor a névválasztásban a hangtani (fonetikai) asszociáció játszik szerepet: pl. *Bircsák* > *Burcsák* (szlk. *burčák* 'murci, erjedőben levő újbor'), *Červenka* > *Cselenka* (szlk. *čelenka* 'hajpánt'), *Đuriček* > *Bugyicsék* (szlk. *budíček* 'ébresztő'), *Houžvička* > *Horcica* (szlk. *horčica* 'mustár'); *Bandika* > *Bandaszka* (szlk. *bandaska* 'marmonkanna'), *Sanyika* > *Szanitka* (szlk. *sanitka* 'mentőautó'). A *Marcsa Márk* hivatalos névből jött létre fonetikai asszociációval a *Harcapárki* (szlk. *párky* 'virslí') hapax névösszetétel.

Jelentéstani (szemantikai) asszociációról akkor beszélhetünk, ha a névviselő leíró neve (elsősorban a családnévvel homonim közszó) azonos jelentéskörbe tartozó szót (szavakat) konnotál az elnevezőben, s az válik ragadványnévvé. A köznévi eredetű magyar családnév egy azonos jelentésmezőbe tartozó szlovák szót asszociálhat a névadóban, amely ragadványnévként használatos: pl. *Bogár* > *Pavúk* (szlk. *pavúk* 'pók'), *Keszégh* > *Szuka* (szlk. *šuka* 'csuka').

A ragadványnév fordítás útján is létrejöhet. A magyar családnév, illetve annak tövének szlovák nyelvre fordítása kalcot eredményez: *Csontos* (családnév) > *Kosztó*, *Gógh* > *Pičba*, *Halász* > *Ribár*, *Németh* > *Nyemec*. A szlovák etimonú családnévet viselő személyek nevét magyarra is lefordíthatják, és ezt ragadványnévi funkcióban használhatják: pl. *Cibula* (családnév) > *Hagyma*, *Gula* > *Gohó*, *Nebehaj* > *Neszaladj*.

A ragadványnév-használatban a név megalkotásában egynél több nyelv játszhat aktív szerepet. A kétrészes diákragadványneveknél az egyik névrész magyar, a másik szlovák eredetű lehet: pl. *Ugrik Zsaba* (szlk. *žaba* 'béka'), *Kis Pernyik* (szlk. *perník* 'mézeskalács'), *Kis Predszeda* (szlk. *predseda* 'elnök'). Hapax összetételekből is alakulhatnak ragadványnevek: pl. *Tökfejklóbúk* (szlk. *klóbúk* 'kalap'), *Hangyalinka* (szlk. *linka* 'vonal'). A *Bicsis* (szlk. *bič* 'ostor'), *Bufetos* (szlk. *bufet* 'büfé'), *Jednotás* (*Jednota* 'Egység' – üzletnév) egyrészes ragadványnevekben a szlovák tőhöz a magyar -s morféma kapcsolódik.

A szlovákiai magyar települések lakosait azonosító ragadványnevek között is találhatunk kontaktusjelenségeket. A közösségi ragadványnevek az egy vagy több település lakosságának azonosítására használatos kollektív (csoportos) személynévek. A ragadványnévadókat általában a szomszédos települések lakosai (külső megnevezés), akik valamilyen sajátosság alapján választanak ragadványnevet a közösség

(szomszédos, környező település lakossága) identifikálására (I. BAUKO 2013). A szlovák névtőhöz magyar toldalékok (-s, -k) kapcsolódnak a *Pukancások / Pukancsok* (szlk. *pukance* 'pattogatott kukorica') közösségi ragadványnévben, melyet Vága település lakosságának azonosítására használnak a környékbeli települések lakosai. A nádszegi lakosokra használják a *Potyerozók* megnevezést, ami arra utal, hogy többen közülük festőként dolgoznak. A szlovák *poter* szó jelentése: mázolás. A névben a szlovák *poter* tőhöz a -x magyar verbumképző kapcsolódik. A kollektív ragadványnév keletkezését a névasszociáció is motiválhatja. Deresk hivatalos szlovák megfelelője *Držkovce* (a népi magyarázat szerint a helyiek a szlovák nevet a *držat* 'tartani' szóból származtatták, ami arra utalt, hogy a falu a megye északi részének tartópillére). A szlovák megnevezés a *držková* 'pacal' szót asszociálta a névadókban (a környező falvak lakóiban), melyet magyarra fordítottak és közösségi ragadványnévként (*Pacaloké*), illetve helységragadványnévként (*Pacalfalva*) kezdtek használni.

Összegzőként megállapíthatjuk, hogy a magyar–szlovák kétnyelvű környezet hatással van a szlovákiai magyarok névválasztására és névhasználatára. A kétnyelvű személyek repertoárja általában gazdagabb az egynyelvűekénél, hiszen két vagy több nyelv névkészletéből válogathatnak. Névhasználatukban megjelennek a kontaktusjelenségek. A személynévformák egyik vagy másik nyelvből való kiválasztását, használatát a társadalmi környezet, a kommunikációs helyzet (formális vagy informális), a kommunikációs partnerek, pragmatikai tényezők befolyásolják. A szlovákiai magyarok többsége magyardomináns kétnyelvű (a magyar nyelvtudásuk jobb, mint a szlovák). Minél kisebb mértékben szorulnak rá a másik nyelv használatára, annál inkább anyanyelvdomináns a kétnyelvűségük, s a névhasználatuk is. A szlovákiai magyarokra a kettős család- és keresztnévhasználat (kétnevűség) a jellemző. A magyardomináns névhasználat elsősorban a nem hivatalos színtérhez kötődik. A szlovákiai magyarok körében növekvőben van a személynevek anyanyelvi (magyaros) formában való anyakönyvezése.

Irodalom

- BAUKO JÁNOS 2009. *Ragadványnév-vizsgálatok kétnyelvű környezetben*. Nyitra–Budapest: Konstantin Filozófus Egyetem–Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- BAUKO JÁNOS 2011. A szlovákiai magyarok személynévhasználatára. In: *Magyarok Szlovákiában VII. kötet. Nyelv*. Szerk. SZABÓMIHÁLY GIZELLA és LANSTYÁK ISTVÁN. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 407–422.
- BAUKO JÁNOS 2012. Társadalom és névhasználat. In: *A tudomány vonzásában. Köszöntő kötet a 70 éves Vörös Ottó tiszteletére*. Szerk. SIMON SZABOLCS és TÖRÖK TAMÁS. Komárom: Selye János Egyetem. 41–56.
- BAUKO JÁNOS Közösségi ragadványnevek használata a szlovákiai magyarok körében. In: *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában* (Válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia – Szeged, 2012. augusztus 30. – szeptember 1. – előadásaiából). Szerk. KONTRA MIKLÓS–NÉMETH MIKLÓS–SINKOVICS BALÁZS. Budapest: Gondolat Kiadó. 55–68.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony: Osiris Kiadó–Kalligram Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.

- LANSTYÁK ISTVÁN 2011. A kódváltás nyelvi aspektusának néhány kérdése szlovákiai magyar beszélők között. *Magyarok Szlovákiában VII. kötet. Nyelv*. Szerk. SZABÓMIHÁLY GIZELLA és LANSTYÁK ISTVÁN. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 319–353.
- LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓMIHÁLY GIZELLA 2002. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram Kiadó.
- SZABÓMIHÁLY GIZELLA 2008. A határon túli névhasználat és a nyelvi tervezés. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Szerk. BÖLCSKEI ANDREA és N. CSÁSZI ILDIKÓ. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 41–52.
- VÖRÖS FERENC 2004a. *Családnév kutatások Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- VÖRÖS FERENC 2004b. Névpolitika a Felvidéken. In: *A magyar nyelvi kultúra jelen és jövője*. Szerk. BALÁZS GÉZA. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ. 367–381.
- VÖRÖS FERENC 2007a. A határtalanítás „mostohagyermekei”. In: *Nyelv, nemzet, identitás*. I. Szerk. MATICSÁK SÁNDOR. Budapest–Debrecen: Nemzetközi Magyarológiai Társaság. 177–186.
- VÖRÖS FERENC 2007b. Névfordítás és névváltoztatás kétnyelvű környezetben. In: *Nyelv, nemzet, identitás III. Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói*. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN és JUHÁSZ DEZSŐ. Debrecen–Budapest: Nemzetközi Magyarológiai Társaság. 185–199.
- VÖRÖS FERENC 2011. *Nyelvek és kultúrák vonzásában. Személynevek a magyar nyelvterület északi pereméről*. I. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- VÖRÖS OTTÓ 2010. Kétnyelvűség és személynévhasználat. A Kárpát-medence magyar párú többnyelvűség sajátos jellemzői a különböző nyelvpárok régióiban a személynevekben. In: *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig*. Szerk. VÖRÖS FERENC. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 234. Budapest–Szombathely: Magyar Nyelvtudományi Társaság–NYME Savaria Egyetem Központ. 101–104.
- VÖRÖS OTTÓ–SIMON SZABOLCS 2006. Nyelvtervezés – névtervezés. Személynévhasználat és a szlovákiai magyarok. In: *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*. Szerk. BENÓ ATTILA és SZILÁGYI N. SÁNDOR. Kolozsvár: Anyanyelvőről Erdélyi Szövetség. 343–359.
- ZALABAI ZSIGMOND (szerk.) 1995. *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblahaború” és a „névhaború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990–1994*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Összefoglaló / Summary

Kontaktusjelenségek a szlovákiai magyarok személynévhasználatában

A tanulmányban a szlovákiai magyarok személynévhasználatában (család-, keresztnév- és ragadványnév-használatában) fellelhető, a magyar–szlovák kétnyelvű környezetből adódó kontaktusjelenségeket vizsgáljuk. Az írott és beszélt nyelvben egy

aránt rámutatunk a nevkontaktológiai sajátosságokra. Foglalkozunk a kettős névhasználat, a nevek fordításával, a névhasználatot befolyásoló tényezőkkel.

Contact phenomena in the use of personal names by Slovakia Hungarians

The use of official (surnames, given names) and non-official (nicknames, diminutives) personal names by Slovakia Hungarians is affected by the bilingual environment, and contact phenomena also occur in the name data. Bilingual persons can choose names from a larger set of names. The social environment, the (formal or informal) communicative situation, and the communicative partners have an influence on whether the name used is from one language or the other. A differential use of surnames and given names can be observed among Slovakia Hungarians in official (formal) vs. non-official (informal) domains. In official domains the use of Slovak-like forms is usual: names are used in the given name + surname order, and women's names bear the *-ová* ending. In non-official domains, both in writing and in speech, Hungarian-like forms are dominant, with the usual Hungarian surname + given name order, and lack of use of the *-ová* ending with women's names. Slovakia Hungarians' use of diminutives and nicknames is Hungarian dominant. Personal names have an identity marking function, and can indicate the language affiliation and nationality of their bearer.

Kulcsszavak / Keywords

hivatalos (családnév, keresztnév) és nem hivatalos (ragadványnév, becenév) személynévek, a szlovákiai magyarok személynévhasználata, kétnyelvű környezet

official (surnames, given names) and non-official (nicknames, diminutives) anthroponyms, use of personal names by Slovakia Hungarians, bilingual environment

Magyar tulajdonnevek az olaszban. I. Helynevek

1. A téma aktualitása és előzményei. – Közismert történeti és kultúrtörténeti okok miatt az olasz / magyar nyelvi kapcsolatok és kölcsönhatások meglehetősen egyoldalúak: az olasz → magyar irányú dominanciáját nem csak a köznevekkel kapcsolatos számos kutatás tárta már fel (az átfogó jellegűek közül pl. KÖRÖSI 1895, KARINTHY 1947 és legutóbb FÁBIÁN–SZABÓ 2010), de hasonló tendencia a tulajdonnevek körében is kimutatható (FÁBIÁN 2011). Mindazonáltal ez a helyzet nem jogosít fel esetleges ellenkező irányú tulajdonnévhatások és -mozgások feltérképezésének elhanyagolására, mert időről időre feltétlenül szükséges a mégoly csekély számú eset számbavétele is. (Egy rövid bekezdésben hívja fel a figyelmet az adatgyűjtésnek, ill. a téma további feldolgozásának szükségességére pl. FRAU 2000: 10 vagy FÁBIÁN 2011: 91.) Ez a tanulmány éppen azt igyekszik feltárni, hogy az olasz tulajdonnévtípusok különböző csoportjaiban milyen magyar nyomok mutathatók ki.

Témánk nem előzmény nélküli: a magyar → olasz irányú nyelvi hatásokról a köznevek vonatkozásában FOGARASI MIKLÓS átfogó tanulmánya szolgál adatokkal (FOGARASI 1981), míg a tulajdonneveket illetően GIOVAN BATTISTA PELLEGRINI és CORNELIO CESARE DESINAN foglalkozott elsősorban a helynevekkel (PELLEGRINI 1987, 1988; DESINAN 1976, 2002), GIOVANNI FRAU a helynevekről túl (FRAU 1979)¹ pedig a családnevekkel is (FRAU 1979, 2000). DESINAN és FRAU is felhasználta a helynevekhez a Corgnali-féle, publikálatlan névarchívum adatait. Értékes összefoglaló tanulmány mind a mai napig GINA FASOLI korábbi munkája is (FASOLI 1945, erre FRAU 1979 és PELLEGRINI 1988 nyomán hivatkozunk).³

2. Módszertani megjegyzések. – Felfogásunk szerint magyar, ill. magyar eredetű tulajdonnévnek az olaszban elsősorban azok a tulajdonnevek (pl. családnevek) tekinthetők, amelyek az olasz tulajdonnév-állományba eredeti vagy módosult változatukban bekerültek (pl. *Cima Eötvös*, *Vasciarelli*). Mivel az olasz névtan osztályozása szerint az etnikumnevek a tulajdonnevek körébe sorolhatók, ezért a *(b)ungarus* alakból született változatokat tartalmazó tulajdonneveket is ide sorolhatjuk. Mivel elsősorban foglalkoznunk kell minden olyan esettel, amelyben magyar tulajdonnév a magyarokra vonatkozó, a magyar nyelvet felidéző hatásával jelen van Itáliában.

¹ FRAU ebben a tanulmányában a *(b)ungarus* népnévből származó köznévi származékoknak is iglyalapos összefoglalóját adja, a vizsgálathoz több tucat egy nyelvű olasz, ill. tájszótarat nézett át.

² Giovanni Battista Corgnali (1887–1956) *Schedario Onomastico* (160 000 cédula személynévekkel) ill. *Schedario Toponomastico* (240 dobozban őrzött cédulaanyag) c. kéziratot történelmi névgyűjteményét az udinei Vincenzo Joppi városi könyvtár őrzi. 2009-től Federico Vicari vezetésével és több intézmény közreműködésével elkezdődött az anyag digitális feldolgozása (FRAU 1979, 67;

<http://ppgin.fototeca.it/easyne2/SZN.aspx?ID=19&CODE=CRGN;>

<http://www.zab.it/ab/edizioni/dbi20/cognali.htm;>

http://www.fiuulnet/dizionario_biografico/index.php?id=1089&cx=1

³ Itt köszönöm meg Giampaolo Borghellónak, az Udinei Egyetem ny. professzorának szívós segítségét a vonatkozó legújabb szakirodalom beszerzésében.

Lektorálta

DR. VÖRÖS OTTÓ CSC

Borítóterv

VITÁRIS GÁBOR

© VÖRÖS FERENC

© A kötet szerzői

ISBN 978-615-5251-21-4

Minden jog fenntartva.

A mű sem részleteiben, sem egészében nem reprodukálható
semmilyen eljárással, továbbá semmiféle adathordozón nem tárolható
a jogtulajdonosok írásbeli engedélye nélkül.